

ARTHUR SCHIFFER'S THREE PORTRAITS IN THE MUSEUM OF SLAVONIA – A MOMENT KEPT FOR THE FUTURE

SUMMARY

Among the portraits of the Collection of Paintings and Frames of the Museum of Slavonia of Osijek, there are three portraits made by Osijek painter Arthur Schiffer. This painter was educated in Budapest, Munich and Paris; even when he had an atelier in Osijek, he used to come back to these cities regularly. Therefore, he was not much involved into the fine arts of Osijek during his lifetime. The Osijek press kept track of his work and reported on his success abroad, but his works had not been exhibited in Osijek until 1924 when there was a group exhibition on the occasion of celebrating the 15th anniversary of the Croatian Writers' and Artists' Club. As soon as in 1935, Arthur Schiffer was classified as a former painter of Osijek at an exhibition presenting the works of Osijek painters from private and public collections. He disappeared during World War II.

The Museum of Slavonia is in possession of three of his oil on canvas paintings, two female portraits and one male portrait. The portraits of the Govorković couple, Ivan and Irma Govorković, were made in 1917. The Govorković spouses were of utter importance for the Museum of Slavonia. As passionate collectors, they were gathering glass items and managed to collect about 150 pieces thereof. In 1942, the entire collection together with the vitrine in which it was kept and professional literature was handed over to the Museum according to the will of Irma Govorković. It is interesting that the customers did not want ordinary portraits. Ivan Govorković was shown in an armchair with a dog in his lap. Although dominated by matt tones, earth colours, the portrait is very powerful in the colouristic sense.

The dark accents on the face (eyes with dark circles, moustaches) reflect a confident person of firm character. The portrait is large in size and used to be kept in the home library of the Govorkovići. Mrs Govorković was portrayed from the waist up on smaller canvas. When portraying the face, the painter precisely copied the physiognomy of the portrayed person while concerning the clothes, he released himself from academic preciseness and put only highlights thereof on the canvas. The portrait requires conservation-restoration works. The third portrait, lacking data explaining how it ended up in the Museum and who it presents, was attributed to Schiffer only when his signature was disclosed in the lower right corner of the painting after a conservation-restoration intervention. This portrait shows the semi-figure of a young woman standing with her left arm on her hip and her right arm lowering down the body. With her big blue eyes, the young lady is staring at the observer. The painting, like the other two portraits, includes a characteristic neutral background shaped by green tones and lighter nuances around the figure, emphasizing a slim silhouette. This two-dimensional painting with accentuated colours (contrast between the red blouse and the green background, dark bow surface) and no superfluous details, jewellery and solemn clothes, seems mysterious, magical, in the spirit of the magical realism of the 1920s.

The future regular layout of the Museum of Slavonia is expected to present the intellectual, spiritual atmosphere of Osijek in the artistically rich and vivid 1920s and the works of Arthur Schiffer will certainly find their place therein.

dr. sc. Siniša Bjedov

Državni arhiv u Osijeku
Kamila Firingera 1
HR-31000 Osijek
ravnatelj@dao.hr

Izvorni znanstveni rad UDK
821.163.42.02:75(497.5 Osijek)“19“

Cljučne riječi:
književnost
Klub
publikacije
likovna sekcija
hrvatski nacionalni osjećaj

LIKOVNA SEKCIJA KLUBA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA I UMJETNIKA¹ U OSIJEKU

Razgranatom djelatnošću Klub je pridonio oživljavanju hrvatskoga nacionalnoga osjećaja i ukupnosti kulturnoga života grada, posebice likovnoga. Primarna je orijentacija Kluba bila putem publikacija i izdavaštva širiti književnost na hrvatskom jeziku. U tome poslu Klub je ostao kulturna pojava lokalnoga karaktera. No, svojim postignućima likovna se sekcija izdigla na razinu Hrvatske i u tom smislu zauzela istaknuto mjesto.

¹ U daljnjem ćemo se tekstu koristiti riječju Klub

UVOD

Klub hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku osnovan je 1909. i djelovao je do početka Drugoga svjetskog rata. Korpus klupskih publikacija nastalih između 1909. i 1929. predstavlja ishodište na temelju kojega se može rekonstruirati i vrednovati ukupna djelatnost Kluba. Publikacije Kluba čine četiri časopisa: zbornik *Mi* (1910.), časopis *Književni prilog* (1910. – 1915.), zabavnik i kalendar *Jeka od Osijeka* (1918. – 1924.) i *Jubilarni almanah* (1929.). Temeljni smisao osnivanja Kluba - borba za hrvatski jezik i hrvatsku književnost politički je cilj koji se ostvarivao književnim sredstvima. U odnosu na aktualna književna kretanja u Hrvatskoj književno-umjetnička poetika Kluba, ruski realizam, zakašnjela je pojava koja nema dodira s pokretom hrvatske moderne s čijim se završnim razdobljem osnivanje Kluba vremenski preklapa. Razgranatom je djelatnošću Klub pridonio oživljavanju hrvatskoga nacionalnoga osjećaja i ukupnosti kulturnoga života grada, posebice likovnoga. Primarna je orijentacija Kluba bila književna djelatnost putem publikacija i izdavaštva, no svojim postignućima likovna se sekcija izdigla na razinu Hrvatske i u tom smislu zauzela istaknuto mjesto. To je potaknulo naše zanimanje za ovu temu. Cilj je ovoga rada odgovoriti na pitanje o utjecaju Kluba na likovni život lokalne sredine. Istraživanje je provedeno na korpusu klupskih publikacija, a u radu su korišteni i drugi dostupni izvori.

OSJEČKA LIKOVNA SCENA PRIJE I ZA VRIJEME DJELOVANJA KLUBA

Opisujući početak dvadesetoga stoljeća, Oto Švajcer drži da je to razdoblje likovne stagnacije u Osijeku koja, prema Švajceru, traje još od posljednjeg desetljeća prošloga, devetnaestoga, stoljeća i nastavlja do završetka Prvoga svjetskoga rata. Zlatno doba osječkoga slikarstva oko sredine devetnaestoga stoljeća, s imenima Franje Pfalza, Huga Hötzendorfa i Adolfa Waldingera, davna je prošlost. Iz tog razdoblja u novo, dvadeseto stoljeće prelazi jedino Waldinger, ali samo po imenu, jer je tada već bio slikarski neaktivan i gotovo zaboravljen. Osim toga, on umire 1904., dakle prije osnivanja Kluba. Spona između osječke slikarske škole iz devetnaestoga stoljeća i novih shvaćanja koja se javljaju u sljedećem stoljeću čine Bela Čikoš Sesija i Isidor Kršnjavi. Oni su u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća živjeli u Osijeku u kojemu su zabilježili svoje mladenačke radove. Uz njih, u tom smislu valja spomenuti i Vladimira Becića. Velike zasluge za razvoj likovne umjetnosti u Osijeku pripadaju i knjižaru, nakladniku, književnom i likovnom kritičaru Radoslavu Bačiću (1875. – 1931.)¹ koji je bio i povjerenik zagrebačkog salona *Urlich* u Osijeku. U *Frichteovoj* knjižari osnovao je *Salon umjetnina*. Organizirao je brojne samostalne i skupne izložbe, likovna predavanja, a moralno je i materijalno pomagao brojnim umjetnicima. Vrijeme je to i oblikovanja likovne kritike koja je objavljivana u tadašnjih desetak osječkih tiskovina: javljaju se Guido Jeny, Rudolfo Franjin Magjer, Pavle Rakoš, Radoslav Bačić, Dragan

Melkus, Iso Kršnjavi te Iljko Gorenčević, prvi školovani povjesničar umjetnosti koji se, primjerice, temeljito bavio problemima *Moderne*. Ipak, u razdoblju 1900. – 1918. likovna zbivanja u Osijeku skromnoga su opsega. Mislimo pri tom u prvom redu na slikarske izložbe i na likovni stvaralački potencijal grada. U navedenom razdoblju možemo evidentirati svega desetak važnijih izložba, i to pretežito zagrebačkih umjetnika. Tek je izložba 1910./11. imala po svojim izlagačima donekle slavonski karakter.² Izložbu je organizirao netom osnovani Klub. Likovni život Osijeka, objektivno gledajući, nije mogao poprimiti šire razmjere niti se snažnije razviti zbog toga što nije imao dovoljan broj slikara koji su djelovali u gradu. U tom predratnom razdoblju djeluju u gradu svega tri akademska slikara: Dragan Melkus, Iso Jung i Elza Rechnitz. Rudolf Valić, sa suprugom Ludvigom, kiparicom, boravi u Osijeku svega dvije godine (1910. i 1911.), a Guido Jeny rijetko je izlagao. Vladimir Becić za svojega je boravka u gradu imao namjeru otvoriti privatnu slikarsku školu. Zbog naglog odlaska iz Osijeka ta namjera nije ostvarena, premda bi se sigurno pozitivno odrazila na likovnu situaciju u Osijeku. Ratne godine dodatno su pogoršale situaciju te su održane svega četiri izložbe, a od toga dvije u karitativne svrhe. Izložena djela potjecala su uglavnom iz privatnih zbirki osječkih građana. Osječka likovna scena značajno je oživjela raspadom Austro-Ugarske Monarhije i stvaranjem nove državne tvorevine. Već 1919. u Osijeku je organizirano šest samostalnih izložba (Tomerlin, Petrović-Tiješić, Filakovac, Šupuk, Rechnitz, Leović). U sljedećih deset godina, u razdoblju od 1920. do 1930., priređeno je ukupno sedamdeset i osam (78) izložbi, što čini odličan prosjek od sedam (7) izložbi godišnje. U tom razdoblju, na širenju likovne umjetnosti u Osijeku radi i *Društvo za unapređenja nauke i umjetnosti* s likovnom sekcijom osnovanom 1920. Iste godine osnovano je staleško *Osječko udruženje likovnih umjetnika* koje u programu ima podizanje umjetničkog paviljona, pokretanje umjetničkog lista, no od svega nije učinjeno ništa. Od 1933. do 1944. na prikupljanju i otkupu likovnih djela za buduću Galeriju djeluje arheološki klub *Mursa*. U tom razdoblju značajno je povećan broj privatnih kolekcionara umjetnina. Privatne slikarske škole također su osnovane u Osijeku. U okviru Kluba osnovao ju je 1919. Slavko Tomerlin. Osim njega u svojim su školama poučavali Josip Leović, Kornelije Tomljenović i drugi slikari. U zgradi Realne gimnazije u Osijeku 1925. osnovana je programski ambiciozna Škola za likovno-umjetničko obrazovanje. Poučavala je plošno i ornamentarno crtanje, perspektivu, figurativno crtanje, anatomiju, povijest umjetnosti i arhitekture, skulpturu, dekorativno slikarstvo, plakat i estetiku. Kao predavači spominju se između ostalih Guido Jeny, Gustav Antolković, Rudolf Turković, Petar Orlić, Josip Leović. Možemo zaključiti riječima Ota Švajcera prema kojemu, za razliku od likovne stagnacije na početku stoljeća, međuratno razdoblje (1918. – 1940.) u Osijeku u znaku je žive likovne aktivnosti. Bogata likovna baština osamnaestoga i devetnaestoga stoljeća u Slavoniji prethodila je intenzivnijem i organiziranijem razvoju likov-

nih umjetnosti u dvadesetom stoljeću. To je vrijeme građanske umjetnosti. Naručitelji su likovnih djela, osim države i grada, strana i domaća građanska klasa, buržoazija. Osijek, tada važno ekonomsko središte, privukao je ubrzo znatan broj mladih slikara koji u njemu razvijaju zapaženu slikarsku djelatnost. Kao središnja ličnost osječkoga slikarskoga kruga izdvaja se Vladimir Filakovac (1892. – 1972.), a potom se ističu Petar Orlić (1893. – 1965.), Rudolf Marčić (1882. – 1960.), Josip Leović (1885. – 1963.), Kornelije Tomljenović (1900. – 1930.) Slavko Tomerlin (1897. – 1981.), Gvido Jeny (1875. – 1952.), Elza Rechnitz (1876. – 1946.) te drugi manje poznati slikari. Unatoč djelomičnoj ovisnosti o Zagrebu, Osijek toga doba posjedovao je određenu likovnu samostalnost. Po dosegnutoj kvaliteti, nekoliko se slikara može svrstati ravnopravno u sam vrh tadašnjega hrvatskog slikarstva (Becić, Filakovac), dok se ostali kreću na razini općeg prosjeka ili solidnoga akademskoga standarda.³

LIKOVNA SEKCIJA KLUBA

Uz Sekciju za književnost, koja se može ocijeniti temeljnom, Umjetnička, odnosno likovna sekcija među prvima je obznanila svoje postojanje u okviru Kluba. Štoviše, o njezinome značaju govori i podatak da je Klub, zbog umjetnika koji su mu pristupili, 1923. promijenio ime dodavši umjetnike u svoj službeni naziv: Klub hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku. Vremenom je Klub razvio aktivnosti i u konačnici djelovao u devet sekcija: Za književnost i narodnu ornamentiku, Prosvjetna sekcija (prosvjetno-kazališna), Umjetnička sekcija (likovna), Glazbena sekcija, Folkloristička sekcija (za folklor i ornamentiku), Prijevodna sekcija, Novinarska sekcija, Tiskarsko-knjižarska sekcija i Historijsko-arheološka sekcija. Najviše podataka o djelovanju sekcija u publikacijama Kluba nalazimo o Sekciji za književnost, o Umjetničkoj sekciji, o Glazbenoj sekciji u izvješćima o literarno-zabavnim posijelima te o Prijevodnoj sekciji. Za ostale sekcije doznajemo mjestimično. Naime, izvješća o njihovom radu nisu nalazila toliko prostora u publikacijama Kluba da bismo njihovo djelovanje mogli kontinuirano pratiti. Njihovo djelovanje može biti predmetom proučavanja budućih istraživača, ponajviše u periodici i publicistici⁴.

Prva izložba slikara, članova Kluba hrvatskih književnika u Osijeku, upriličena je krajem prosinca 1910. (26. prosinca 1910. - 10. siječnja 1911.), u velikoj dvorani županjske zgrade u Osijeku. Na izložbi je radove izložilo devetero autora među kojima je najpoznatiji Vladimir Becić. Osim njega, izlagali su: Izidor Jung (Zemun), Stipo Kovačević (Našice), dr. Pera Marković (Zemun), Dragan Melkus (Osijek), Marko Peroš (Zagreb), Dragutin Renarić (Vukovar), Rudolf Valić (Pariz) te Ludvika Valić (Pariz). Izložba je izazvala veliku pozornost Osječana i predstavlja početak rada Sekcije za likovnu umjetnost pri Klubu. Izvješće o izložbi za zagrebačke *Narodne novine* napisao je član Kluba Feliks Barušić. Isti je tekst objavljen u KP⁵, 1, 1910./11., str.

3 Švajcer, *Osječko slikarstvo između dva rata (1918-1940)*, 1991.

4 Arhiva Kluba uništena je 1941. prilikom upada ustaške omladine u klupske prostorije.

5 Književni prilog, klupska publikacija.

63.-71., dopunjen prikazima tajnika i dugogodišnjeg predsjednika Kluba Rudolfa Franjina Magjera te fotografijama pojedinih radova. Magjer zaključuje tekst riječima: „Sve u sve: Ova umjetnička izložba nije proizvela revolucija, niti umjetničkih bura kao što je to učinila zagrebačka Medulićeva – no izloženi radovi odavaju dobar i istančan umjetnički ukus, koji je mnogo doprinio razumijevanju i poimanju umjetnosti. Ona je ostavila u duši našoj prijatan utisak kao ono mirišljivo cvijeće od koga nam miloduh povjetarac dugo i dugo donosi nekom zasebnom svježinom, profinjenom ljupkošću. A to nas i gali i draga, jer gledamo tvorbu hrvatskih ruku i u pravom smislu: svoje ... hrvatsko.“ (str. 71) Izložba je, međutim, bila povodom tekstu *Umjetnička izložba u Osijeku* koji je pod inicijalom *J.* objavljen u *Savremeniku*,⁶ u kojemu anonimni autor iznosi nepovoljne stavove o Klubu, potom o slikaru i istaknutom članu Kluba Draganu Melkusu, a ni o izložbi nema previše pohvalnih riječi. Uvodne su rečenice ilustrativne kao pogled na djelovanje Kluba izvana: „Famozni je „Klub hrvatskih književnika u Osijeku“ priredio izložbu slika i plastika, e da bi sebi i opet osvijetlao lice, promičući kulturu, umjetnost i druge ljepote. Nije se dakako još zasitio lovorika. Međutim, „zasluga“ se oko te žalosne stvari ne ima pripisati samo klubu, već u prvom redu njegovoj „duši“, g. prof. Draganu Melkusu. Ovaj je sad predsjednik kluba, otkad je Ivan Krnic⁷ društvu rekao, da ga je sit.“⁸

O formalnom osnivanju Sekcije za likovnu umjetnost nismo našli podataka, ali se može zaključiti da je sekcija s djelovanjem počela također 1909. O razdoblju koje je prethodilo osnivanju Kluba i Likovne sekcije pisao je u *Jubilarnom almanahu* 1929. osječki knjižar i nakladnik Radoslav Bačić. U sugestivnom i zanimljivom tekstu naslovljenom *Likovna umjetnost u Osijeku* (str. 126 – 132), Bačić svjedoči o društvenoj i kulturnoj klimi u Osijeku: „Ljude nacionalnoga osvjeđenja izbjegavalo je i tako zvano osječko bolje društvo, u kojem se je držalo, da se baš u naglašavanju sklonosti za njemačku i mađarsku kulturu, sastoji sva lojalnost spram države ... Naročito su se običavale osječke gospode zanositi za bečkom i peštanskom kulturom, ne priznavajući vrijednosti niti našoj literaturi, niti umjetnosti. To je vrijedilo za kazalište, za glazbu, za likovnu umjetnost, pa čak nisu priznavale niti vrjednote našega pučkoga umijeća, ni bogatstvo naše ornamentike na seljačkim nošnjama i vezovima. Uslijed takovoga općeg mentaliteta, uz rijetke iznimke u redovima učiteljstva i profesora, te iz Hrvatske u Osijek premještenoga činovništva, trebalo je na svima linijama povesti borbu, da dođe do poštivanja i spoznaje naših vlastitih kulturnih vrjednota.“ Opisujući postupan porast zanimanja za likovnu umjetnost u Osijeku i okolici, Bačić spominje izložbu koju je uz pomoć zagrebačkoga *Društva umjetnosti* 1906. organizirao u velikoj dvorani Županije koju je dobio zahvaljujući potpori i razumijevanju tadašnjega podžupana dr. Zvonimira Žepića. Popularnosti i posjećenosti izložbe pridonijeli su i brojni napisi u osječkim

6 *Savremenik*, 1911., br. 1, str. 64. – 65.

7 Ivan Krnic, dr. (1878.-1937.) književnik i književni kritičar, jedan od idejnih začetnika Kluba i prvih predsjednika.

8 *Savremenik*, str. 64.

1 Osječki nakladnik i knjižar od 1905. do 1919. U jesen 1905. preuzima knjižaru Viktora Fritschea (1870. – 1904.), pokraj Kapucinske crkve.

2 Švajcer, Oto, *Osječko slikarstvo između dva rata (1918. – 1940.)*, 1991.

listovima *Narodna obrana*, *Die Drau* i *Slavonische Presse*. No, prodaja je prvih dana bila slaba, navodi Bačić, napominjući kako se nadao da će biskup Strossmayer kupujući slike dati primjer drugima, ali je tih dana bio bolestan i nije mogao doći u Osijek. Tražeći izlaz iz takve situacije, Bačić je zamolio dr. Dragutina Neumanna, koji je sa simpatijom i razumijevanjem pratio njegova nastojanja, da za izložbu pokuša zainteresirati valpovačkog vlastelina Rudolfa grofa Normana Ehrenfelškoga. Opisujući valpovačkog vlastelina, Bačić ističe: „Ovaj je odlični aristokrat, protivno običajima ostale slavonske aristokracije, i po vlastitoj pobudi i uslijed utjecaja sa strane dra Neumanna, rado i redovno podupirao sve hrvatske narodne pothvate u Slavoniji i u Osijeku.“ (str. 128) Navedeni poslovni potez Radoslava Bačića pokazao se izvrsnim. Nakon pomnoga razgledavanja izložbe, grof Norman „Kupio je četiri najveće, najskuplje ali i najbolje slike. Od Crnića, Medovića, Čikoša i Tišova. Od označenih cijena nije odbijao ni novčića.“ (str. 128) Nakon toga, sljedećih nekoliko dana prodano je na osječkoj izložbi još dvadesetak slika što je u Zagrebu izazvalo pravu senzaciju jer je osječka prodaja nadmašila prodaju nešto ranije priređene izložbe u Zagrebu, svjedoči nadalje Bačić. Prvu izložbu koju je u Osijeku organizirao Bačić povoljno ocjenjuje: „Led je bio probijen. Naši su umjetnici došli u modu. Njihove su se slike tražile i kupovale. Nitko više nije njihove radove omalovažavao, a meni su bila daljnja upriličavanja izložba olakšana.“ (str. 128) Na promociji hrvatskih likovnih umjetnika uz Bačića se istaknuo i Mirko Herman. On je sam priskrbio velik broj originalnih djela naših umjetnika, a mnogima je kupce našao među osječkim bankama i raznim poduzećima s kojima je poslovao. U tom je smislu nezaobilazno ime nadinženjera⁹ Adama pl. Malinarića, koji je hrvatske likovne umjetnike promovirao u privatnim krugovima. Tako je, svjedoči nadalje Bačić, hrvatska likovna umjetnost, zahvaljujući ljubavi prema umjetnosti ili domoljubnim osjećajima, postupno prodirala u svijet i u kuće Osječana. Na taj su način Bukovac, Crnić, Medović, Auer, Čikoš, Tišov, Frangeš, Valdec, Šenoa, Iveković, Krizman, Babić, Vanka, Jurkić, Rojcova, Krušlin, Račić, Becić, Kraljević i drugi hrvatski umjetnici postupno putem svojih slika postali stanovnici Osijeka. Prije spomenutih slikara, u Osijeku su djelovali Hötzendort, Waldinger, Aron, a iz Đakova su dolazili Overbeck i Seitz. Dakako, u bogatijim je obiteljima i ranije bilo ljubavi i smisla za umjetnost te različitih kolekcija umjetnina. No, Bačić je značajan utoliko što od njegove pojave bilježimo prvo javno organiziranje izložba i promociju domaće likovne umjetnosti u Osijeku. Nekoliko godina iza ovoga razdoblja Osijek dobiva svoje umjetnike. Među njima je nezaobilazan je Vladimir Becić koji je za ljetnih praznika dolazio iz Münchena, odnosno kasnije iz Pariza. Sa sobom je donosio duh moderne Europe od kojega su konzervativni Osječani tradicionalno zazirali. Ipak, on je ostavio traga u nekoliko vrsnih radova koji su ostali u Osijeku, kao i u portretima koje je izradio. Poslije je njegov utjecaj rastao, poglavito kada je postao poznatim kao reprezentant slikarskoga trijumvirata: Račić, Becić,

⁹ Naziv prema izvorniku.

Kraljević. Potom su iz Zagreba u Osijek došli Josip Leović i Dragan Melkus. Više od godinu dana u Osijeku je radio i Rudolf Valić, a u Vinkovcima Dragan Renarić i Slavko Tomerlin. Iza njih u Osijek dolaze Filakovac, Jung, Antolković, Turković, Reymanova, Gojković, Roh i kipar Živić te Elza Rechnitz. S obzirom na to, možemo govoriti o osječkoj slikarskoj koloniji. Kao što se vidi, slikari uglavnom potječu iz drugih, slikarski razvijenih krajeva i sa sobom su donijeli napredniji duh i od likovne sekcije Kluba načinili ostalom dijelu Hrvatske ravnopravnoga likovnoga partnera. Knjižara Radoslava Bačića bila je pravi inkubator kulture u Osijeku. O tome Bačić, kojemu je to osim poslovnoga interesa bilo i zadovoljstvo, kaže: „Moj komptoar iza knjižare bio je stjecište svega kulturnoga i lijepoga. Tamo su dolazili književnici, profesori literature, glumci, pjevači, redatelji, scenografi, bibliofili, slikari, sabirači umjetnina itd. Kako se je zapravo i vrhovna uprava kazališta više godina vodila iz knjižare, tamo smo snovali o financiranju, o inscenacijama, kostimiranju i o dekoracijama ili pak o izložbama. Jednom riječju, bilo je to rasadište kulture u raznolikim njenim izražajima, kano u knjižarama starijih kulturnih država.“ (str. 131) Budući da *Hrvatski štamparski zavod*, nasljednik Bačićeve knjižare u Osijeku, nije bio voljan nastaviti njegov rad na promociji umjetnosti „Tu je kulturnu dužnost preuzeo Klub hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku, koji je nastojanjem R. F. Magjera već 1919. godine počeo upriličavati izložbe slika. U okviru Kluba osnovana je posebna „Sekcija za umjetnost“, koja i danas djeluje i bdi, da luč ove grane kulture ne utrne.“ (str. 132.) Tim riječima Bačić odaje priznanje i potvrđuje zasluge Kluba na njegovanju likovne kulture u okviru svojega djelovanja i grada uopće. Bez obzira na kritike djelovanja likovne sekcije Kluba, ona je bila nezaobilazan čimbenik razvoja likovne kulture Osijeka. Tomu svjedoči podatak da su između 1920. i 1940. izravnim i neizravnim inicijativama Kluba u Osijeku priređene stotinu dvadeset i tri (123) samostalne i skupne likovne izložbe. Izložbenu aktivnost podržavala je tada moćna Trgovinsko-industrijska komora grada Osijeka.

Djelatnost Kluba prati velik broj novinskih tekstova koje je najvećim dijelom pisao Magjer ili drugi članovi Kluba. Također, radi se o pohvalnim i informativnim tekstovima koji ne pružaju posve objektivnu sliku rada Kluba, stoga kritički tekstovi imaju posebnu važnost u procjeni pozicije Kluba i objektivnih vrijednosti aktivnosti. Kako likovna sekcija, uobičajeno shvaćeno, ima istaknuto mjesto u djelovanju Kluba, spomenuti tekst omogućuje dodatnu dimenziju percepcije situacije. Autor se teksta u *Savremeniku* posebno okomio na Dragana Melkusa: „Poznato je, koliko slavu g. Melkus uživa kao književnik. Toliku slavu može da podnaša samo tako velik čovjek. Ali, on može i još više: kakav je on god velik književnik, on je još strašniji slikar. Kao slikar živi u tako dubokim mislima, da nitko živ nije kadar, da razumije njegove nazore o umjetnosti. Zbilja je žalost, kako neki ljudi smatraju neslanom ludorijom ono, što je „O slikarstvu“ napisao u godišnjaku „Mi“. On se znade s tolikom vještinom loptati s tehničkim izrazima, nazorima, imenima velikih umjetnika, da mu nije ni od potrebe pripaziti, je li to ima smisla ili uopće kakove veze. Ili je tomu

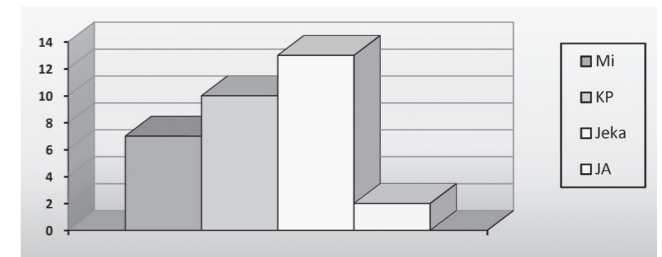
tek prividno tako – te mi maleni ne dokučujemo...“¹⁰ Uz veliku ironiju kojom o Klubu govore u *Savremeniku*, zbog koje bi se moglo posumnjati u objektivnost iskaza, autori nude i konkretnije podatke na kojima temelje svoje stavove. Tako autor teksta u *Savremeniku* nadalje govori o izloženim radovima i autorima. Oспорavajući Melkusovu slikarsku vještinu, autor navodi konkretne detalje koji su izmaknuli slikarevoj pažnji. Među ostalim izlagačima, hvali Rudolfa i Ludviku Valić te Dragutina Renarića. Zaključujući iskaz o Melkusu, autor navodi: „Što g. Melkus nastoji iz petnih žila, da svoje radove proda, to napokon nije tako golemo čudo. Ali, kako mu nasjedaju doktori, arhitekti (koji bi i sami morali znati malo risati) i drugi, te kupuju njegove slike – to je slab znak za našu inteligenciju. No, što ga naša kritika za vrijeme 30-godišnjeg njegova „djelovanja“ nije energično i nedvoumno poučila, da on s umjetnosti nema ama baš nikakve veze – to je naprosto nečuveno.“¹¹

LIKOVNA SEKCIJA U PUBLIKACIJAMA KLUBA

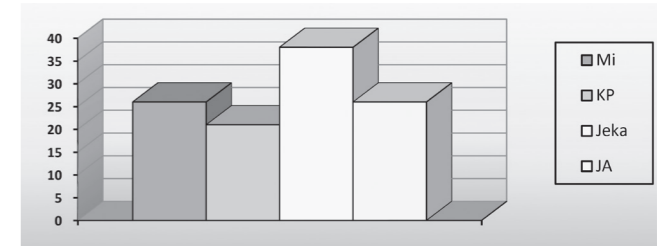
Publikacije Kluba okupljaju četiri glasila koja su u kontinuitetu izlazila od 1910. do 1929. To su zbornik *Mi* (1910.), časopis *Književni prilog* (1910./15.), kalendar i zabavnik *Jeka od Osijeka* (1918./24.) i zbornik *Jubilarni almanah* (1929.). Kontinuitet treba prihvatiti uvjetno, zato što je u izdavanju bilo vremenskog i uređivačkog odstupanja. No, kako nalazimo u bilješkama i porukama uredništva, materijali su prikupljeni s namjerom kontinuiranoga izdavanja pojedinih publikacija, stoga možemo reći da je uredništvo kontinuirano radilo na pripremi svojih publikacija. Na zastoje u izdavanju publikacija velik su utjecaj imale novčane i ratne poteškoće koje su također imale svoj kontinuitet. Zbog njih je u publikacijama Kluba dolazilo ne samo do vremenskog diskontinuiteta, nego i do značajnih uređivačkih odstupanja što je najviše razvidno u izdanjima *Jeka od Osijeka* koja je doživjela nekoliko inačica. No, likovna je kultura bila sastavni dio svih publikacija Kluba. Urednički stav prema likovnosti dolazi do izražaja poglavito u dvama rubnim izdanjima: u časopisu *Mi* 1910. i u *Jubilarnom almanahu* 1929. U tim je izdanjima zastupljena trećina ukupno objavljenih likovnih priloga u publikacijama Kluba. Radi se o izdanjima koja je Klub uspio objaviti bez kalendarskih, oglasnih i drugih sadržaja kojima je u pojedinim izdanjima bio prisiljen pribjeći. Govoreći pojedinačno po publikacijama, u časopisu *Mi* objavljeno je sedam (7) tekstova i dvadeset i šest (26) reprodukcija umjetničkih radova. U trima godištim časopis *Književni prilog* donio je deset (10) tekstova o likovnoj kulturi. Istodobno, reproduciran je dvadeset i jedan (21) umjetnički rad. Najdugovječnija publikacija Kluba, zabavnik i kalendar *Jeka od Osijeka*, objavila je trinaest (13) tekstova koji prate likovnu kulturu. U šest godina izlaženja objavljeno je u *Jeki* trideset i osam (38) radova likovnih umjetnika. U posljednjoj publikaciji, *Jubilarnom almanahu*, objavljena su samo dva (2) teksta, ali zato čak dvadeset i šest (26) umjetničkih djela. To je razvidno na slikama 1 i 2.

¹⁰ *Savremenik*, 1911., str. 64

¹¹ Isto, str. 65

Slika 1: broj objavljenih tekstova o likovnoj umjetnosti u publikacijama Kluba

Slika 2: broj objavljenih reprodukcija umjetničkih slika u publikacijama Kluba

Ako usporedimo navedene podatke možemo zaključiti da je zanimanje za likovnost, kroz tekstove ali i kroz objavljivanje umjetničkih radova, kontinuirano nazočno u djelovanju Kluba. Obzirom na pojedine publikacije, na ritam njihova izlaženja, uredničke otklone i druge okolnosti, prisutnost likovnosti u njima različita je intenziteta. Dvije rubne publikacije, zbornik *Mi* i *Jubilarni almanah*, obzirom da imaju samo jedno izdanje, objektivno imaju najviše likovnih priloga. Zabavnik i kalendar *Jeka od Osijeka* objavila je najviše likovnih priloga ali radi se o publikaciji koja je izlazila šest godina te je po pojedinom primjerku objavljeno zapravo znatno manje priloga nego u spomenutim rubnim izdanjima, prvoj i posljednjoj publikaciji Kluba. Slijedno tomu možemo zaključiti da je likovnost odigrala značajnu ulogu u oblikovanju klupskih publikacija i ostvarila značajan utjecaj na lokalnu kulturnu scenu.

Tekstovi koji tematiziraju slikarstvo javljaju se već u prvoj publikaciji Kluba – u časopisu *Mi* 1910. O prvoj izložbi 1910. već smo govorili. Sam časopis opremljen je brojnim minijaturama, ilustracijama, vinjetama i radovima Dragana Melkusa. Osim njegovih, u listu su umjetnički prilozima Vladimira Becića i Dragutina Renarića te fotografije Ljudevita Varnaia. Časopis je *Mi* široko otvorio vrata Klubu na časopisnoj sceni tadašnje Hrvatske upravo zahvaljujući rukopisu likovnjaka, poglavito Melkusa, koji je u listu objavio i nekoliko tekstova o slikarstvu.

U prvome godištu *Književnoga priloga* 1910./11. nalazimo desetak tekstova koji tematiziraju likovne aktivnosti u Osijeku. Izvješćuje se o prvoj, već spomenutoj, umjetničkoj izložbi (str. 63) priređenoj u organizaciji „Kluba hrvatskih književnika“ u Osijeku. Osim toga, u sljedećem tekstu *Otvorenje umjetničke izložbe* (str. 86) o istoj izložbi nabrajaju se uzvanici – najvidenija lica tadašnjega Osijeka. U tekstu se objavljuje govor prvog utemeljiteljnog člana Kluba dr. Dragutina Neumanna. Potom se u tekstu *Prodane umjetnine* (str. 87) nabrajaju slike prodane na izložbi i tko ih je kupio. Bilješka govori o *Albumu prve umjetničke izložbe* (str. 87) uručenome saborskom predsjedniku dr. Dragu-

tinu Neumannu. Već uobičajeno, pod naslovom *Novinstvo o prvoj umjetničkoj izložbi* (str. 87) uredništvo objavljuje u kojim su novinama objavljeni tekstovi o prvoj umjetničkoj izložbi. Bilješka o slikaru *Rudolfu Valiću* (str. 88) govori da je u svom stanu otvorio kiparsku i slikarsku školu koja bi okupljala mlade talente. Pod naslovom *Vladimir Becić* (str. 169) izvješćuje se o povratku slikara u Osijek i daje se kraća biografija njegova školovanja i izlaganja. Bilješka pod naslovom *Dragutin Renarić* (str. 227) govori o njegovoj izložbi u Vukovaru. Među fotografijama nalaze se i radovi slikara Jose Bužana (*dr. Dragutin Neumann*), Dragana Melkusa (*Slavonska idila*, vinjete), Ludvike Valić (Češka prosjakinja) i Rudolfa Valića brojnim njegovim minijaturama, karikaturama, drvorezima naslovnih stranica (*Motiv iz Osijeka, Mlada snaša, Starac i Hrvatska seljanka*), plakatima umjetničke izložbe i vinjetama.

Drugo godište *Književnoga priloga* izvješćuje o *Umjetničkoj izložbi Salona Urlich i Knjižare Bačić u Osijeku* (str. 85-86) na kojoj je izloženo više od stotinu radova hrvatskih umjetnika. Bila je to Osječanima prigoda upoznati i priskrbiti radove hrvatskih slikara, kako je to u uvodnome govoru sugerirao Radoslav Bačić: „Ako umjetnost i ne poznaje granice, to je u prvom redu dužnost, da se pozna i posjeduje slike domaćih slikara, kao što i najkulturniji čovjek mora da pozna i posjeduje knjige pisaca svoga naroda.“ (str. 85) Izložba je okupila prva imena hrvatskoga slikarstva toga doba – Crmčića, Bužana, Krušlina, Kovačića, Šenoae, Krizmana, Ivekovića, Tišova, Čikoša, Vidovića, Auera, Račkog, Kokotovića, Bojničića, Rendića, Auer-Šmida, Bauera, Stengela, Frangeš-Mihanovića te Babića. Među njima izlažu i, tada, osječki autori, Becić, Melkus i Valić. Bilješka naslovljena *Druga umjetnička izložba Dragutina Renarića u Vukovaru* (str. 165) opširno govori o izložbi, posjetiteljima i prodanim primjercima slika. Sljedeći prilog o radu likovne sekcije Kluba dolazi pod naslovom *Iz atelijera naših umjetnika* (str. 166), koji govori o aktivnostima Vladimira Becića, Dragana Melkusa i Rudolfa Valića. Osječki dnevni list na njemačkome jeziku *Slawonische Presse* također donosi članak pod naslovom *U ateljeru Dragana Melkusa* koji se objavljuje i u KP¹² (str. 280). Drugo godište KP, tekstom *Treća umjetnička izložba Dragutina Renarića u Vukovaru* (str. 281), zaključuje izvješćivanje o djelatnosti likovne sekcije Kluba. Likovnim priložima javljaju se Vladimir Becić (*Portret biskupa Voršaka, Motiv iz Osijeka I i II, Studija psa, Autoportret*) i Dragan Melkus (*Samota nput, Megjaši, Motiv iz Osijeka, Studija, Zima*), koji je izradio naslovni list i nekoliko vinjeta. Možemo reći da se suradnja likovnjaka i literata u izdanjima publikacija Kluba i nakon KP nastavlja, ali primjećuje se da je svakim godištem likovnih priloga i suradnje manje.

Tako se u trećem, posljednjem godištu KP nalaze samo dvije bilješke o djelatnosti likovnih umjetnika članova Kluba. Izvješćuje se o izložbi slika *Elze Rechnitz* (str. 125) i ponovo *U ateljeru Dragana Melkusa* (str. 47.). Svojim radovima javljaju se samo Dragan Melkus (*Trešnje*, naslovnica) i Dragutin Renarić s vinjetom. Takav trend nastavlja se

i u kalendaru i u zabavniku *Jeka od Osijeka*, koji je 1918. kao publikacija Kluba nasljedovao ratom ugašeni *Književni prilog*.

U *Jeki*¹³ 1918. nalazimo samo jedan tekst koji govori o razvoju likovne kulture u Osijeku. Pod naslovom *Razmatranja o umjetnosti u Osijeku* (str. 53 – 56) pisao je već spominjani osječki knjižar Radoslav Bačić. U tekstu govori o raznolikim reakcijama i ponašanju građana Osijeka u odnosu na likovne izložbe. Primjerice, ističe kako se „široka masa nije zagrijala za izložbu ni za izložbenu umjetnost. Za izložbu samo toliko, u koliko je bila okvir oficijelne parade, kakva je vazda bila kadra privući očarati i očarati tugijnski element u Osijeku.“ (str. 53.) Bačić govori o velikoj izložbi 1916. koja je okupila najznačajnije hrvatske likovne umjetnike. Govoreći dalje o radu na unapređenju likovne kulture u Osijeku, Bačić zaključuje: „Samo je to mukotrpan rad, rad nezahvalan i težak, koji iziskuje ne samo dobre živce i dobar želudac, nego i mnoge znatne i nevidljive žrtve. Izim toga ima pri unapregjivanju likovničke umjetnosti mnogo teške borbe s našim razoračima, sa ljudima, kojima su sve to suviše pretjeranosti, nepotrebni luksusi, zapadnjački hiri, kao što im se čini nepotrebnom i kazališna i glazbena kultura, koja se širi i diže u znoju lica pojedinaca i entuzijasta.“ (str. 56)

Jeka 1919., u bilješki pod naslovom *Saša Šantel* (str. 138 – 140), donosi biografski tekst o imenovanom slovenskom umjetniku. Nadalje se u istom biografskom tonu u bilješki *Dragan Renarić* (str. 143) govori o ovom izvrsnom grafičaru. Umjetničkim reprodukcijama svoj prilog *Jeki* dali su Dragan Renarić – *Ostaci staroga drvenog mosta* (str. 42) bakrorez i *Drvorezil* (str. 98) i *II* (str. 145), Saša Šantel – *Prevoz mrtvog pjesnika* (str. 45) crtež i *Autoportret* (str. 85) crtež te Slavko Tomerlin – *Iza boja* (str. 149.) crtež. *Jeka od Osijeka* 1920. znatno je bogatija priložima koji tematiziraju likovnu kulturu. U poučnome dijelu zabavnika dr. Isidor Kršnjavi piše tekst *Umjetnost u Osijeku* (str. 25 – 26), u kojemu iznosi svoje dojmove o poznanstvima i susretima s osječkim slikarima Hötzendorfom i Adolfom Dreschijem. Među bilješkama se nalaze i tekstovi o izložbi kipara Rudolfa Spieglera u Zagrebu (str. 81) te izložbama slikara Leovića (str. 83) i Ljube Šupuka (str. 84) u Osijeku. Među reprodukcijama umjetničkih djela nalaze se radovi: F: Orlića – *Zrinski i K. Frankopan* (str. 3) crtež, V. Braniša – *Ostavljen* (str. 15) rezbarija, R. Spieglera – *Duh Strossmayera* (str.21), *Hrist i Juda* (29.) i *Tolstoj* (str. 41) u plastici, S. Šantela – *Kovač* (str. 26) uljana slika, S. Tomerlina – *K. Frankopan i P. Zrinski* (str. 59) crtež, R. Turkovića – *Sv. Ćiril i Metod* (str. 73) crtež te D. Renarića – *Drvorez* (str. 92).

Novi osječki kalendar 1920. brojem je stranica najmanja publikacija Kluba. Osim drvoreza Dragutina Renarića na naslovnici i crteža bitke s Turcima na tzv. Turskom mostu na Dravi, na zadnjoj stranici nema drugih reprodukcija likovnih radova. Osim toga, izdanje je opremljeno fotografijama šest osječkih secesijskih zgrada i fotografijom željezničkoga mosta na Dravi. Izdanje nema tekstova vezanih uz likovnu kulturu.

13 Kratica *Jeka od Osijeka*, almanah i zabavnik

Osječki hrvatski kalendar za godinu 1921. novi je izdavački pothvat Kluba koji je u cijelosti preuzeo sadržaj *Jeke* iz 1920.

Godine 1922. pojavljuje se prvo godište *Narodnoga kalendara*. Njegovo izdavanje zajednički je pothvat Kluba hrvatskih književnika, Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva, Društva Prosvjeta i društva Češka obec. Kao urednici navode se Magjer i Stjepan Jurić. Sadržaj izdanja ne donosi ni jedan tekst o likovnoj kulturi. Osim nekoliko fotografija istaknutih ličnosti toga doba (Ljudevit Gaj, Strossmayer, Vuk Karadžić), kalendar ima reprodukciju slike Rudolfa Valića – *Tri seljakinje* (str. 75), sliku M. D. Gjurica – *Kod crkve Sv. marka u Zagrebu 29. X. 1918.* (str. 71) te rad Ljube Šupuka – *Ciganski šatori* (str. 123).

Jeka od Osijeka pojavljuje se 1923. ponovno kao kalendar i zabavnik s odgovarajućim sadržajima. Tekst o likovnoj kulturi naslovljen *Valićeva slika Ujedinjenje* (str. 43 – 44) opisuje rad i nabraja sve naslikane ličnosti. Slika prikazuje povijest južnih Slavena i nastanak Kraljevine SHS. Drugih tekstova o likovnosti nema, ali je izdanje bogato likovnim reprodukcijama slikarskih radova. Ima ih ukupno dvanaest: Jaroslav Čermak – *Turci otimlju kršćansku ženu* (str. 25)

uljana slika, Milenko D. Gjurić – *29. X. 1918. u Zagrebu* (str. 27) drvorez, JozefManes – *Oldrich a Božena* (str. 29) crtež, Ljubo Šupuk – *Autoportret* (str. 35) pastel i *Starica* (str. 37.) uljana slika, Saša Šantel – *Pjesme iz osame* (str. 42.) drvorez naslovnoga lista Magjerove zbirke pjesama, Rudolf Valić – *Ujedinjene* (str. 43) uljana slika, Ivan Roch – *Hrvati u Srbiji* (str. 45) drvorez, Mirko Rački – *Grb grada Vinkovaca* (str. 49) te Dragan Melkus – *Sa slavonske ravni* (str. 52) uljana slika. Osim toga, izdanje je opremljeno s nekoliko vinjeta Ivana Rocha i stiliziranom naslovnicom kojom dominira stolna crkva svetoga Petra i Pavla u Osijeku.

U posljednjem izdanju *Jeke* 1924. ne nalazimo tekstova koji prate događanja s područja likovnosti. U bilješkama se nalazi obavijest o skladištu izvornih i reproduciranih radova domaćih i svjetskih slikara koje stoji na raspolaganju građanima Osijeka na adresi Zrinjevac 67, naslovljena *Poduzeće za rasparčavanje slika u Osijeku* (str. 46). Među fotografijama, samo je jedna reprodukcija umjetničke slike Vladimira Becića – *Kako su nekada izgledale Klasije* (str. 47).

Posljednja publikacija Kluba *Jubilarni almanah* 1929. specifičan je po svom sadržaju. U bogatom sadržaju izdanja dva teksta tematiziraju likovnost. To su već spominjani tekst

Br.	Ime i prezime	Mi	K. prilog	Jeka	J. almanah	UKUPNO
	Vladimir Becić	1	5	1	-	7
	Josip Leović	-	-	-	1	1
	Dragan Melkus	3	6	1	1	11
	Zorislav Franjetić	-	-	-	1	1
	Gustav Antolković	-	-	-	1	1
	Dragutin Renarić	1	1	6	1	9
	HellaReyman	-	-	-	1	1
	Joso Bužan	-	1	-	-	1
	Vladimir Filakovac	-	-	-	2	2
	Kamilo Krvarić	-	-	-	1	1
	Ludvika Valić	-	1	-	-	1
	Rudolf Valić	-	12	2	-	14
	Jovan Gojković	-	-	-	1	1
	Saša Šantel	-	-	5	-	5
	Elza Rechnitz	-	-	-	1	1
	Slavko Tomerlin	-	-	3	1	4
	I. MihaeloŽivić	-	-	-	1	1
	Petar Orlić	-	-	2	-	2
	Vojta Braniš	-	-	2	1	3
	Rudolf Spiegler	-	-	4	-	4
	Rudolf Turković	-	-	2	-	2
	Milenko D. Gjurić	-	-	3	3	6
	Ljubo Šupuk	-	-	3	-	3
	Jaroslav Čermak	-	-	1	-	1
	Ivan Roch	-	-	1	4	5
	Mirko Rački	-	-	1	1	2
	Kornelije Tomljenović	-	-	1	1	2
UKUPNO		5	26	38	23	92

Tablica 1: likovni umjetnici – suradnika Kluba i broj likovnih radova objavljenih u publikacijama

Radoslava Bačića *Likovna umjetnost u Osijeku* (str. 126 – 132) koji nam je poslužio kao značajan i zanimljiv izvor podataka te nepotpisan tekst o izložbi slika Vladimira Filakovca, koja je upriličena kao dio proslave dvadesetogodišnjice djelovanja Kluba. Brojne su reprodukcije umjetničkih radova: Ivan Roch – *Pogled na Osijek s Drave* (str. 24) linorez, *Fontana di Trevi u Rimu* (str. 43) linorez, *Arc odi konstantino u Rimu* (str. 65) linorez, Đakovačka katedrala (str. 101) linorez, *Ex libris G. Krnića* (str. 115) linorez, Milenko D. Gjurić – *Martin Dragolić* (str. 57) crtež, *Mihanović A. i Runjanin J.* (str. 107) crtež, Kornelije Tomljenović – *Krvice kraj Osijeka* (str. 91.) crtež, Dragan Renarić – Vignjeta (str. 118.) drvorez, Vladimir Filakovac – *Bačić Radoslav* (str. 126) crtež, *dr. V. Hengl* (str. 138) crtež, Dragan Melkus – *Sa slavonske ravni* (str. 152) uljana slika, Elza Rechnitz – *Studija starice* (str. 159) uljana slika, Jovan Gojković – *Motiv iz tvrđave* (str. 165) crtež, HellaReyman – *Studija djevojke* (str. 166) crtež, Slavko Tomerlin – *Strossmayer* (str. 171) crtež, Gustav Antolković – *Rušenje tvrđavskih bedema* (str. 185) crtež, *Ostaci tvrđavskih bedema* (str. 192) crtež, Josip Leović – *Vodenica u ledu i snijegu* (str. 197) litografija, Zorislav Franjetić – *Vojvoda S. Stjepanović* (str. 205) reljef i Kamilo Krvarić – *Lord* (str. 206) uljana slika. Osim toga, almanah donosi i četiri fotografije spomen-ploča: Strossmayeru, Kršnjavome, Josipu Kozarcu i Runjaninu. U *Jubilarnom almanahu* svojim radovima sudjelovalo je sedamnaestoro (17) umjetnika. Time je Klub hrvatskih književnika poslao poruku o svojoj dosljednoj usmjerenosti na književnost, kulturu i umjetnost koju je promovirao prvom publikacijom - časopisom *Mi*.

ZAKLJUČAK

U ovome radu govorili smo o nazočnosti i utjecaju likovne sekcije u djelovanju Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku na ukupnu ulogu Kluba u definiranju lokalne kulture ali i utjecaj likovnih umjetnika na sam Klub. U tom smislu možemo zaključiti da je likovna sekcija odigrala značajnu ulogu u promociji hrvatskih likovnih umjetnika u Osijeku i Slavoniji, ali je istovremeno odigrala malu ili gotovo nikakvu ulogu u definiranju umjetničke poetike Kluba. Klub je, naime, ostao dosljedan poetici ruskog realizma koja je isticala selo i narodno stvaralaštvo kao umjetničko ishodište. Istražujući publikacije Kluba postalo je razvidno da je likovnost kontinuirano nazočna u njima kroz tekstove o likovnoj problematici ali i reprodukcijama umjetničkih djela. Okolnosti, prvenstveno novčane, name-tale su uredništvu Kluba teme koje su ih odvlačile od prvotnih nastojanja u kojima je likovna kultura zauzimala značajno mjesto u ukupnom broju priloga klupskih publikacija. U navedenim su publikacijama ukupno objavljena trideset i dva teksta tematski vezana uz likovnu kulturu. Najveći broj među njima jesu obavijesti, ali nalazimo i dužih analitičkih, informativnih i biografskih tekstova. U kulturno-povijesnom smislu, najznačajniji su tekstovi osječkoga knjižara i nakladnika Radoslava Bačića. Reproduciranje su raznolike slikarske tehnike: ulje na platnu, crtež, drvorez, linorez, litografija, reljef, pastel, rezbarija, plastika.

PRIOLOG: IZLOŽBE KOJE SE NAVODE U PUBLIKACIJAMA KLUBA

- 1) Prva izložba slikara – članova Kluba, Osijek, 26. prosinca 1910. - 10. siječnja 1911.
- 2) Dragutin Renarić – Vukovar, 1. srpnja 1911.
- 3) Umjetnička izložba Salona Urligh i Knjižare Bačić, Osijek, 25. studenoga 1911.
- 4) Dragutin Renarić – Vukovar, 8. prosinca 1911.
- 5) Rudolf Valić – ožujak i travanja 1911. – Đakovo, Brod, Sarajevo
- 6) Dragutin Renarić – Vukovar, 29. lipnja – 7. srpnja 1912.
- 7) Elza Rechnitz – Osijek, 22. – 31. ožujak 1914.
- 8) Umjetnička izložba – Osijek, 1916., organizator Knjižara Bačić
- 9) Umjetnička izložba – Osijek, 1917., organizator Knjižara Bačić
- 10) Leovićeva izložba slika – Osijek, 1919.
- 11) Izložba Ljube Šupuka – Osijek, 1919.
- 12) Izložba V. Filakovca – Osijek, 1929., organizator Klub

KRATICE

GLUO Galerija likovnih umjetnosti, Osijek
HFD Hrvatsko filozofsko društvo

IZVORI

Mi, zbornik, 1910.
Književni prilog, časopis, 1910. – 1915.
Jeka od Osijeka, zabavnik i kalendar, 1918. – 1924.
Jubilarni almanah Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku, 1929.
Blaž. J. Krunić, *Naše selo i idejni radnici, koji se kupe oko Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku, Osječke novosti*, 1934.

LITERATURA

Likovna umjetnost Osijeka 1900.–1940., 1986., Osijek : Galerija likovnih umjetnosti : Muzej Slavonije Osijek
ŠVAJČER, O., 1992., *Osječko slikarstvo između dva rata (1918-1940) // Radovi Instituta za povijest umjetnosti 16, str. 216-225*
FLAKER, V., 1977., Časopisi hrvatskog modernističkog pokreta, Zagreb : HFD

Ostale izložbe¹⁴ o kojima se podaci mogu naći u arhivskoj građi:

Izložba kipara i slikara iz Osijeka, Vinkovaca, Zagreba i Ljubljane. Izložba je postavljena u županijskoj dvorani od 5. do 10. listopada 1924. Izlagali su: Joso Bužan, Rudolf Marčić, Slavko Tomerlin, dr. Isokršnjavi, Mirko Rački, Saša Šantel, Ivan Roch, Kamilo Kravarić, Josip Leović, Vladimir Filakovac i drugi. Organizator je bio Klub.

Izložba likovnih umjetnika u Osijeku uz dvadesetu godišnjicu djelovanja Kluba od 30. studenoga do 8. prosinca 1929. Izlagali su: Gustav Antolković, IsoJung, Ivan Musznay, Jovan Gojković, Kamilo Kravarić, Josip Leović, Mato Popović, Elza Rechnitz, Hella Reymann, Ivan Roch i drugi.

Izložba slika Kluba likovnih umjetnica iz Zagreba održana od 22. ožujka do 28. ožujka 1932. Izlagale su: Auer-Schmidt L., Bandur Zenaide, Vjera Bojčić, Lina Crnčić Virant, Ceta Dujšin-Gatin, Mara Kralj-Jeraj, Iva Orešković, Hella Reymann i druge umjetnice.

¹⁴ Detaljnije o skupnim i pojedinačnim izložbama u: *Likovna umjetnost Osijeka 1900 – 1940.*, GLU Osijek/Muzej Slavonije Osijek, 1986.

Državni arhiv u Osijeku, *Kratka povijest Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku (1909. - 1939.)*, 1939.

Državni arhiv u Osijeku, *Klupski godišnji Rad*, 15-god. KHKU, 1924.

Državni arhiv u Osijeku, *Redovita glavna Skupština Kluba hrvatskih književnika i umjetnika u Osijeku*, 1927.

Državni arhiv u Osijeku, *Rad Kluba hrvatskih književnika u Osijeku*, 1936. *Savremenik*, 1911., br. 1

ŠICEL, M., 1973., *Osnovne tendencije u kritici hrvatske Moderne // Radovi zavoda za slavensku filologiju 13*, Zagreb

KOŠUTIĆ-BROZOVIĆ, N., 1970., *Europski okviri hrvatske moderne // Hrvatska književnost prema europskim književnostima*, Zagreb: Liber, str. 345-363

ART-CLUB WITHIN THE CROATIAN WRITERS' AND ARTISTS' CLUB

SUMMARY

The publications of the club refer to four magazines published in the period from 1910 to 1929. These are collection of works *Mi (We - 1910)*, magazine *Književni prilog* (Literary Contribution – 1910 –1915), fun publication and calendar *Jeka od Osijeka* (Echo from Osijek – 1918 –1924) and *Jubilarni almanah* (Anniversary Almanac –1929). Since the publications encompass all the club's activities, appertaining research could efficiently evaluate the club's work in general. On such an occasion, one should state that the club's activities significantly declined after 1929, which coincides with the political circumstances at the time. The total club's publications include 2,080 pages of written material. At the end, the club's work was organized in nine sections (clubs). The fine art section was among the first who announced their activities within the club. Moreover, its importance is disclosed by the fact that the club changed its name, due

to the artists that joined it, into the Croatian Writers' and Artists' Club. The fine art section was an unavoidable factor of the development of fine arts in Osijek. This is witnessed by the datum that between 1920 and 1940, Osijek hosted 123 solo and group fine art exhibitions directly or indirectly initiated by the club. The exhibitions were supported by the then powerful Chamber of Commerce and Industry of Osijek. The diverse club's activities contributed to the revival of Croatian national feelings and the cultural life of the city in general, particularly to the part thereof related to fine arts. The club was primarily focused on spreading Croatian literature by means of publications and publishing. In that view, the club remained on the local level. However, the achievements of the fine art section made it known on the national level and thus secured a prominent place thereon.

ZBIRKA OBADA (DIPTERA, TABANIDAE) PRIRODOSLOVNOG ODJELA MUZEJA SLAVONIJE – DRUGI DIO

Sanja Vidović

Muzej Slavonije
Trg sv. Trojstva 6
HR-31000 Osijek

Stručni rad

UDK: 595.772(497.5 Osijek):069

Zbirka obada (Diptera, Tabanidae) Prirodoslovnog odjela Muzeja Slavonije sadrži ukupno 2223 jedinki, od toga 32 vrste svrstane u 7 rodova i 2 podporodice. Jedinke su uzorkovane na ukupno 104 postaje, najvećim dijelom na području Hrvatske, a manjim na području Bosne i Hercegovine, Srbije (Vojvodina) i Crne Gore. Manji broj jedinki uzorkovan je 1985. i 1991. g., a najveći u razdoblju između 1987. i 1990. g. Katalog Zbirke obada sadrži znanstvene nazive vrsta prema Chvála (1988), te pripadajuće više sistematske kategorije. Za svaku vrstu navedeni su podaci o postaji, UTM polju, datumu, spolu, inventarnom broju, osobi koja je uzorkovala te osobi koja je odredila vrstu.